811.161.2’373.46

Л. А. Радомська

Вінницький національний технічний університет

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ІМЕННИКІВ-ЮКСТАПОЗИТІВ ІЗ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЙНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ

Реферат. *Дослідження гіперо-гіпонімійних зв’язків у термінологічній лексиці сприяє її систематизації і з’ясуванню ієрархічних відношень в окремих терміносистемах.*

Термінологічні іменники-юкстапозити – особлива категорія компактних за структурою лексичних одиниць, утворених складанням двох чи більше слів без сполучних голосних за допомогою дефіса. Вивчення системних відношень між їхніми компонентами розширює уявлення про способи формування термінів, уможливлює увиразнення лінгвістичного трактування поняття «юкстапозит».

У статті проаналізовано особливості гіперо-гіпонімійних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів, з’ясовано специфіку вияву цих відношень на тлі зв’язків між самостійними однослівними термінами. Виокремлено й схарактеризовано вісімнадцять лексико-семантичних груп термінологічних іменників-юкстапозитів, у межах яких виділено підгрупи, а в межах підгруп – родо-видові мікрогрупи. Родо-видові мікрогрупи формують гіпероніми зі співгіпонімами. Залежно від кількості родо-видових мікрогруп розмежовано ядерні (продуктивні, кількість юкстапозитів у їхньому складі становить більше ніж 3 % від кількості термінологічних іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями) та периферійні (малопродуктивні, менше 3 %) групи іменників-юкстапозитів.

Ключові слова: *іменник-юкстапозит, гіперонім, гіпонім, співгіпонім, гіперо-гіпонімійні відношення, лексико-семантична група, родо-видова мікрогрупа.*

Вивчення системних відношень у термінологічній лексиці, з’ясування особливостей структури і семантики її одиниць перебуває в колі актуальних лінгвістичних проблем.

У сучасному мовознавстві посилилася увага дослідників до гіперо-гіпонімійних відношень як найуніверсальнішого, найфундаментальнішого виду парадигматичних відношень у термінології, за допомогою якого ієрархічно

організовані терміносистеми. Зокрема, за цим принципом описано термінологію індустрії моди (Т. Сіренко [9]), журналістики (М. Гонтар [3]), економіки (О. Потапчук [6]), машинобудування (О. Литвинко [4]), музичну термінологію (С. Булих-Верхола, Ю. Теглівець [1]) та ін. Водночас дослідження термінологічних іменників-юкстапозитів є актуальним у зв'язку з потребою комплексного аналізу структури та семантики цих особливих лексичних одиниць. Окремі узагальнення щодо гіперо-гіпонімійних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів подано в праці Л. Азарової та Л. Радомської [11]. Проте ґрунтовно лексико-семантичні групи термінологічних іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями не було вивчено, у чому й полягає актуальність дослідження.

Мета роботи – виявити й схарактеризувати лексико-семантичні групи термінологічних іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями між їхніми компонентами. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань:** 1) проаналізувати особливості гіперо-гіпонімійних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів; 2) з'ясувати специфіку вияву цих відношень на тлі зв'язків між самостійними однослівними термінами; 3) класифікувати термінологічні іменники-юкстапозити з гіперо-гіпонімійними відношеннями на лексико-семантичні групи за умовним значенням компонента-гіпероніма та схарактеризувати їх.

Джерельною базою дослідження слугували понад 1500 іменників-юкстапозитів, дібраних із загальнонаукових, науково-технічних та галузевих термінологічних словників сучасної української мови, а також деривати з наукової, науково-популярної та навчальної фахової літератур і видань Інтернету.

У сучасній лінгвістиці чітко відмежовують юкстапозити як одиниці лексичного рівня від синтаксичних одиниць за такими структурно-семантичними ознаками: 1) іменники-юкстапозити є постійним номінативним знаком, для якого характерна цілісність значення і відтворюваність; 2) лексичне значення іменника-юкстапозита певною мірою ідіоматичне; 3) іменникам-

юкстапозитам властиве цілісне оформлення [1, с. 202]. Ми вважаємо юкстапозитом «складання, поєднання двох чи більше слів без сполучних голосних з обов'язковою ознакою його оформлення – дефісним правописом» [7, с. 256].

Мовознавці, вивчаючи особливості побудови та функціонування різних терміносистем, у своїх працях використовують гіперо-гіпонімію як методологічну базу дослідження термінологічної лексики. Гіперо-гіпонімійні відношення визначають як «фундаментальні семантичні відношення, які структурують словниковий склад мови» [10, с. 319], а гіперо-гіпонімійні відношення термінів – як універсальний засіб тематичної ієрархічної організації конкретної системи [5, с. 194]. Гіпонімія передбачає наявність гіпероніма й гіпонімів: перший є родовим позначенням класу об'єктів чи ознак, інші підпорядковуються першому як позначення видів цього класу [8, с. 87]. Гіперонім (від грец. *hyper* – понад і *onyma* – ім'я) визначають як «родове поняття для певного класу понять та його мовне позначення» [8, с. 85], а гіпонім (від грец. *hypo* – під і *onyma* – ім'я) – як назву видового поняття одного класу об'єктів [8, с. 87].

Гіперо-гіпонімійні відношення встановлюються між компонентами іменників-юкстапозитів за допомогою інтегральних та диференційних сем (спільних та відмінних значеннєвих компонентів). Гіперонімом у складі іменника-юкстапозита названо родовий компонент, значення якого ширше, загальніше, а гіпонімом – видовий, його значення конкретніше. Гіперо-гіпонімійні зв'язки між компонентами іменників-юкстапозитів репрезентують такі терміни, як *дуплекс-процес, крекінг-процес, триплекс-процес, шевінг-процес, скрап-процес*. Вони мають загальне значення – *процес*. Сема 'процес виробництва сталі', з одного боку, є інтегральною для іменників *дуплекс-процес, триплекс-процес, скрап-процес*, а з іншого – диференційною щодо сем 'процес нафтопереробки' (*крекінг-процес*) та 'процес машинобудування' (*шевінг-процес*), що відрізняє значення складних слів *дуплекс-процес, крекінг-процес, скрап-процес, триплекс-процес, шевінг-процес* від значення слів, що

означають інші процеси. Значення термінів-гіпонімів конкретніше, ширше, ніж значення термінів-гіперонімів, бо складається з більшої кількості сем [11, с. 119 – 120].

Особливістю структурно-семантичного зв'язку між складниками іменника-юкстапозита є те, що один із його компонентів, переважно перший, щодо усього юкстапозита є водночас і гіперонімом, і складником гіпоніма. Якщо в гіперо-гіпонімійні відношення вступають різні однослівні терміни, пов'язані родо-видовими відношеннями, то термінологічний іменник-юкстапозит як видове поняття (гіпонім) пов'язаний із таким гіперонімом, що є одночасно і його складником. Саме така подвійна функція першого або другого складника термінологічного іменника-юкстапозита – гіпероніма і складника гіпоніма – дає підстави кваліфікувати відношення між першим і другим його складником як гіперо-гіпонімійні, але із застереженням, що вони встановлюються між гіпонімом (іменником-юкстапозитом) і гіперонімом через посередництво першого чи другого компонента-гіпоніма.

За своїм лексико-семантичним змістом іменники-юкстапозити української термінології, що характеризуються гіперо-гіпонімійними відношеннями між компонентами (понад 1 500 одиниць), досить різноманітні. Вони об'єднані у вісімнадцять лексико-семантичних груп. Критеріями зарахування іменника-юкстапозита до певної лексико-семантичної групи слугували: 1) аналіз словникових визначень із погляду семантики терміна; 2) умовне значення гіпероніма; 3) належність іменників-юкстапозитів до однієї з терміносистем. У межах деяких груп виокремлено підгрупи за семантичним критерієм. У кожній групі і підгрупі виділено родо-видові мікрогрупи – гіпероніми зі співгіпонімами. Деякі лексико-семантичні групи нараховують велику кількість гіпонімів у різних мікрогрупах, інші – кількісно обмежені. Зважаючи на це, виокремлено ***ядерні*** (продуктивні, тобто кількість юкстапозитів у їхньому складі становить більше, ніж 3 % від кількості термінологічних іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями) та ***периферійні*** (малопродуктивні, менше 3 %) лексико-

семантичні групи іменників-юкстапозитів. Ядерні лексико-семантичні групи іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями між їхніми компонентами охоплюють такі поняття[1]:

1. Назви осіб за професією. У складі цієї лексико-семантичної групи найбільша кількість іменників-юкстапозитів, що об'єднані в 59 родо-видових мікрогруп (26% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними зв'язками). Найпродуктивніші мікрогрупи з гіперонімами *лікар* (68 гіпонімів), *технік* (36 гіпонімів), *інженер* (29 гіпонімів), *апаратник* (17 гіпонімів), *слюсар* (13 гіпонімів), *художник* (12 гіпонімів) та ін., напр.: ***лікар*** → *лікар-алерголог, лікар-вірусолог, лікар-гематолог, лікар-генетик, лікар-невролог, лікар-трансфузіолог, лікар-уролог*; ***технік*** → *технік-аеролог, технік-геолог, технік-еколог, технік-механік, технік-океанолог, технік-топограф;* ***інженер*** → *інженер-будівельник, інженер-гідротехнік, інженер-електрик, інженер-лісопатолог, інженер-металург, інженер-хімік;* ***апаратник*** → *апаратник-відливальник, апаратник-дозувальник, апаратник-сірнильник, апаратник-фірнісовар;* ***слюсар*** → *слюсар-електрик, слюсар-механік, слюсар-обпресувальник;* ***художник*** → *художник-графік, художник-конструктор, художник-мультиплікатор* та ін.

Серед назв професій часто вживаються запозичені з англійської мови терміноелементи чи цілі слова, напр.: *біл-брокер, борт-брокер*; *маркет-мейкер, ньюс-мейкер, імідж-мейкер* тощо. За традиційним трактуванням багато з цих іменників не кваліфікують як юкстапозити, оскільки один із їхніх компонентів чи обидва не є самостійними лексичними одиницями в сучасній українській літературній мові.

2. Назви речовин, сполук та матеріалів. У цій групі зафіксовано меншу кількість термінів-юкстапозитів – 220 одиниць, розподілених між 42 родо-видовими мікрогрупами, що становить 18% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними зв'язками. Із-поміж них

[1] Перелік термінологічних іменників-юкстапозитів у кожній лексико-семантичній групі подано скорочено у зв'язку з обмеженим обсягом статті.

найпродуктивнішою є підгрупа гіпонімів – назв хімічних речовин та сполук (35 мікрогруп). Найбільш уживані гіпероніми – назви хімічних речовин: *натрій* (12 гіпонімів), *літій* (10), *магній*, *манган* (по 9 гіпонімів), *самарій, хром* (по 8), *залізо, кобальт, торій, цезій* (по 6 гіпонімів). У таких юкстапозитах видовий компонент майже завжди є постпозитивним щодо означуваного (гіпероніма), напр.: ***натрій*** → *натрій-ацетат, натрій-карбонат, натрій-лактат*; ***літій*** → *літій-арсенат, літій-бромід, літій-нітрит*; ***магній*** → *магній-ацетат, магній-бромід, магній-нітрит, магній-силікат* та ін. Менш продуктивною є підгрупа назв речовин та матеріалів, які, на відміну від попередніх, не містять назв хімічних елементів та мають обмежувальний, видовий компонент і в пре-, і в постпозиції, напр.: ***цукор*** → *цукор-кристал, цукор-пісок, цукор-рафінад, цукор-сирець;* ***метал*** → *монель-метал, мунц-метал* (від прізвища англійського металознавця Дж. Мунца)*;* ***рідина*** → *бозе-рідина, фермі-рідина* (від прізвищ відповідно індійського та італійського фізиків Ш. Бозе й Е. Фермі) та ін.

3. Назви приладів, пристроїв, механізмів. Ця група налічує дещо меншу кількість іменників-юкстапозитів – 213 одиниць, об’єднаних у 61 родо-видову мікрогрупу, що становить 17% від кількості юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. У складі аналізованої групи юкстапозитів виокремлено три семантичні підгрупи: 1) назви приладів і пристроїв; 2) назви складних механізмів; 3) назви транспортних засобів.

У межах першої семантичної підгрупи – ***назви приладів, пристроїв*** – найуживанішими є гіпероніми *фільтр, апарат, прес, щогла*, пор.: ***фільтр*** → *фільтр-компенсатор, фільтр-помпа, фільтр-уловлювач*; ***апарат*** → *гамма-апарат, рентген-апарат, торкрет-апарат* та ін.

У другій підгрупі – ***назви складних механізмів*** – часто вживані гіпероніми *машина* (14 гіпонімів), *генератор* (9 гіпонімів), *помпа* (6 гіпонімів), *кран* (5 гіпонімів), *трансформатор* та ін. Для них більш характерна препозиція видового компонента, що має здебільшого іншомовне походження, напр.: ***машина*** → *динамо-машина, зигзаг-машина, дуплекс-машина, тандем-машина*; ***помпа*** → *помпа-ежектор, компаунд-помпа, тандем-помпа* та ін. Проте

традиційна для української мови постпозиція видового компонента характерніша для іменників-юкстапозитів, що позначають назви складних механізмів, напр.: ***мотор*** → *мотор-вентилятор, мотор-компресор, мотор-конвертер, мотор-редуктор*; ***сельсин*** → *сельсин-давач, сельсин-приймач, сельсин-фазообертач* та ін.

Третя семантична підгрупа – ***назви транспортних засобів*** – репрезентована гіперо-гіпонімійними мікрогрупами з 2 – 10 гіпонімами**.** Компоненти – виразники родового поняття (гіпероніми) займають зазвичай препозицію, напр.: ***вагон*** → *вагон-лісовоз, вагон-рефрижератор, вагон-самоскид, вагон-цистерна*; ***літак*** → *літак-винищувач, літак-заправник, літак-ретранслятор*; ***автомобіль*** → *автомобіль-тягач, автомобіль-цистерна, автомобіль-самоскид*; ***скрепер*** → *скрепер-волокуша, скрепер-планувальник*; ***трактор*** → *трактор-підіймач, трактор-тягач* та ін.

4. Назви явищ. Терміни-юкстапозити цієї лексико-семантичної групи нараховують 154 лексичні одиниці, об’єднані в 53 родо-видові мікрогрупи, що становить 13% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями між компонентами. Перша семантична підгрупа – це ***назви фізико-математичних понять.*** У їхньому складі юкстапозити із часто вживаними назвами букв грецького алфавіту в препозиції до означуваного компонента *альфа-, бета-, гамма-, дельта-, ета-, мю-, ксі-, ікс-* та ін. У спеціальній літературі зафіксовано паралельне вживання форм із назвою деяких літер та форм із графічним позначенням цих літер, пор.: *альфа-проміння* і *α-проміння*, *мю-частинки* і *μ-частинки* тощо. Родо-видові мікрогрупи налічують 2 – 16 гіпонімів, напр.: ***йон*** (іон) → *алкоксид-йон, ацетиленід-йон, бромід-йон, галогенід-йон*; ***функція*** → *гамма-функція, дельта-функція, ета-функція*; ***частинка*** (варіант – частинки) → *альфа-частинки, бета-частинки, бозе-частинки, дельта-частинки*; ***проміння*** (варіант – промені) → *альфа-проміння, бета-проміння, гамма-проміння, ікс-проміння* тощо. У другій лексико-семантичній підгрупі – ***назв фінансово-економічних понять*** – гіпероніми об’єднують 2 – 3 гіпоніми в межах однієї гіперо-гіпонімної мікрогрупи, напр.:

баланс → *брутто-баланс, нетто-баланс*; ***ставка*** → *брутто-ставка, нетто-ставка;* ***спред*** → *дебіт-спред, дельта-спред* та ін. Третя семантична підгрупа, у якій представлені ***явища медичної сфери,*** об'єднує обмежену кількість термінологічних іменників-юкстапозитів, напр.: ***шанкр*** → *шанкр-амигдаліт, шанкр-панарицій;* ***хромосома*** → *хромосома-розв'язок* та ін. Кількісно обмеженою є лексико-семантична підгрупа ***назв явищ – абстрактних понять.*** Для них характерна препозиція компонента – виразника видового поняття, напр.: ***зв'язок*** → *дельта-зв'язок, пі-зв'язок* та ін.

5. Назви осіб за посадою чи статусом. Ця лексико-семантична група налічує 102 іменники-юкстапозити та 30 родо-видових мікрогруп, що становить 8% від кількості юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Для названої лексико-семантичної групи характерним є те, що майже всі іменники-юкстапозити утворені за зразком української мови, коли компонент – виразник родового поняття вжитий у препозиції. Юкстапозити цієї групи належать переважно до правничої термінології. Найпродуктивніші гіпероніми *жінка* (13 гіпонімів), *свідок* (9), *злочинець* (8). Напр.: ***жінка*** → *жінка-вбивця, жінка-відповідач, жінка-жертва жінка-злочинець, жінка-позивач*; ***свідок*** → *свідок-експерт, свідок-жінка, свідок-іноземець, свідок-поліцейський;* ***злочинець*** → *злочинець-невротик, злочинець-одинак, злочинець-дублер* тощо.

6. Назви понять мистецтва. Ця група нараховує 75 іменників-юкстапозитів, різноманітна за родо-видовими мікрогрупами і становить 6% від кількості юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Із-поміж гіперонімів 20 мікрогруп найпродуктивнішими є назви музичних напрямків та тональностей, зокрема *рок* (18 гіпонімів), *мажор* (10 гіпонімів), *мінор* (9 гіпонімів), *метал* (8 гіпонімів), напр.: ***рок*** → *андеграунд-рок, бард-рок, блюз-рок*; ***мажор*** → *до-мажор, ре-мажор, соль-мажор, соль-бемоль-мажор* тощо. Дещо менша кількість гіпонімів, що є назвами понять театрального мистецтва, опери, хореографії, музичного мистецтва, напр.: ***опера*** → *опера-балет, опера-водевіль*; ***оркестр*** → *джаз-оркестр, марш-оркестр* та ін.

7. Назви соціальних інститутів. У цій лексико-семантичній групі 47 іменників-юкстапозитів, що становить 4% від кількості юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Група об'єднує тільки 3 родо-видові мікрогрупи, але з найпродуктивнішими гіперонімами, до яких належать *держава* (27 гіпонімів), *країна* (17 гіпонімів). Усі термінологічні юкстапозитні одиниці утворені традиційно для української мови – із постпозицією видового компонента, напр.: ***держава*** → *держава-власник, держава-депозитарій, держава-ініціатор, держава-мандатарій, держава-протекторат*; ***країна*** → *країна-засновник, країна-виробник, країна-дебітор, країна-експортер, країна-імпортер, країна-кредитор* тощо.

8. Назви одиниць виміру, обліку. У складі цієї лексико-семантичної групи 46 юкстапозитів, об'єднаних у 8 родо-видових мікрогруп, що становить 4% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Із-поміж них найпродуктивніші родо-видові мікрогрупи з гіперонімами *година* (17 гіпонімів), *грам* (8 гіпонімів), *секунда* (7 гіпонімів): ***година*** → *ампер-година, ват-година* та ін.; ***грам*** → *грам-еквівалент, грам-іон, грам-молекула, грам-сила*; ***секунда*** → *ампер-секунда, ват-секунда, люкс-секунда, люмен-секунда* та ін.

Периферійні лексико-семантичні групи іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями між їхніми компонентами охоплюють:

1. Назви установ. У межах цієї лексико-семантичної групи зафіксовано 42 юкстапозити, розподілені між 8 родо-видовими мікрогрупами (3% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями). Гіперонім *банк*, що стоїть зазвичай у препозиції до видового компонента, є найпродуктивнішим, у його мікрогрупі зібрано 18 гіпонімів: *банк-акцептант, банк-дилер, банк-еквайрер, банк-емітент, банк-ремітент, банк-відправник, банк-одержувач, банк-депозитарій, банк-трасант, банк-кредитор* та ін.

2. Назви документів. Іменники-юкстапозити цієї лексико-семантичної групи (40 лексичних одиниць), об'єднані у 8 родо-видових мікрогруп, що становить 3% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними

відношеннями. Найбільшу кількість гіпонімів зафіксовано в гіпероніма *лист* – 12: *лист-додаток, лист-доручення, лист-запевнення, лист-запрошення, лист-зобов'язання, лист-мандат, лист-нагадування, лист-повідомлення* та ін.

3. Назви організацій, об'єднань, підприємств. Ця лексико-семантична група налічує 37 юкстапозитів, що становить 3% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Із-поміж дев'яти родо-видових мікрогруп найпродуктивнішою є мікрогрупа з гіперонімом *компанія* – 14 гіпонімів, напр.: *компанія-клієнт, компанія-виробник, компанія-партнер, компанія-гарант, компанія-холдинг;* ***організація*** → *організація-виконавець, організація-засновник*; ***завод*** → *завод-виробник, завод-постачальник, завод-автомат*; ***корпорація*** → *корпорація-відповідач, корпорація-місто* тощо.

4. Назви військових та інших звань, чинів. У складі цієї лексико-семантичної групи 23 терміни-юкстапозити, об'єднані в 5 родо-видових мікрогруп, що становить 2% від кількості іменників-юкстапозитів із родо-видовими відношеннями. Найпродуктивніший гіперонім – назва військового звання *генерал,* зафіксовано 11 гіпонімів. Він займає препозицію до видового компонента, пор.: *генерал-аншеф, генерал-ад'ютант, генерал-бас, генерал-губернатор, генерал-лейтенант, генерал-майор, генерал-хорунжий* тощо.

5. Назви методів, прийомів та способів. Ця лексико-семантична група налічує 23 юкстапозити, об'єднані в 7 родо-видових мікрогруп (2% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними зв'язками). У складі мікрогруп зафіксовано 2 – 7 гіпонімів, напр.: ***терапія*** → *альфа-терапія, гамма-терапія, малярія-терапія*; ***метод*** → *гамма-метод, отан-метод*.; ***аналіз*** → *андрогін-аналіз, контент-аналіз*; ***дефектоскопія*** → *бета-дефектоскопія, гамма-дефектоскопія* тощо.

6. Назви процесів. 15 іменників-юкстапозитів цієї лексико-семантичної групи об'єднані в 5 родо-видових мікрогруп (1,2% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями). В усіх юкстапозитах цієї групи гіперонім є постпозитивним до видового компонента, а гіпонім здебільшого іншомовного походження, іноді виражений назвою букви

грецького алфавіту – *альфа, бета, гамма*, напр.: ***процес*** → *дуплекс-процес, крекінг-процес, скрап-процес, триплекс-процес, шевінг-процес;* ***перетворення*** → *альфа-перетворення, бета-перетворення, синус-перетворення*; ***відтинання*** → *альфа-відтинання, бета-відтинання*; ***розпад*** → *альфа-розпад, бета-розпад*.

7. Назви показників, критеріїв, ознак. У складі цієї лексико-семантичної групи є 13 іменників-юкстапозитів, об'єднаних у 4 родо-видові мікрогрупи, кількісна частка яких – 1,1% від іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Усі гіпоніми цієї групи утворені за допомогою запозичених видових терміноелементів, ужитих у препозиції, напр.: ***курс*** → *крос-курс, нетто-курс*; ***ефект*** → *прес-ефект, брутто-ефект*; ***коефіцієнт*** → *брутто-коефіцієнт, бета-коефіцієнт* та ін.

8. Назви часових понять. У цій лексико-семантичній групі зафіксовано 9 іменників-юкстапозитів, кількісна частка яких – 0,7%. Вони об'єднані в одну родо-видову мікрогрупу: ***фаза*** → *альфа-фаза, бета-фаза, гамма-фаза, сигма-фаза* та ін.

9. Назви тканин. Лексико-семантична група налічує 8 термінів-юкстапозитів (0,7% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями), об'єднаних в одну родо-видову мікрогрупу з гіперонімом *креп*, що позначає збірну назву тканин із зернистою структурою: *креп-жоржет, креп-гофре, креп-жакард, креп-кашемір, креп-шифрон* тощо.

10. Назви частин простору, території. У цій лексико-семантичній групі зафіксовано 6 іменників-юкстапозитів, що становить 0,5% від кількості іменників-юкстапозитів із гіперо-гіпонімійними відношеннями. Терміни об'єднані в 3 родо-видові мікрогрупи, напр.: ***простір*** → *простір-носій, простір-час* та ін.

Отже, особливість гіперо-гіпонімійних відношень в іменниках-юкстапозитах, що відрізняє їх від однослівних термінів, – подвійна функція компонента-гіпероніма: щодо всього юкстапозита він є водночас і гіперонімом, і складником гіпоніма. За умовним значенням гіпероніма термінологічні іменники-юкстапозити формують 8 ядерних та 10 периферійних лексико-

семантичних груп. Перспективу подальших наукових досліджень становить виявлення лексико-семантичних груп терміногічних іменників-юкстапозитів з іншими семантичними відношеннями між компонентами.

Список використаної літератури

1. Азарова Л. Є. Структурна та фонетична побудова складних одиниць у концепції „золотої" пропорції : [монографія] / Л. Є. Азарова. – Вінниця : Віноблдрукарня, 2001. – 284 с.

2. Булих-Верхола С. З. Гіперо-гіпонімічні відношення в українській музичній термінології // С. З. Булих-Верхола, Ю. В. Теглівець // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Філологія». – Одеса, 2015. – № 15, т. 1. – С. 7 – 9.

3. Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики / Марина Гонтар // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 83 – 86.

4. Литвинко О. А. Проблема гіперо-гіпонімічних відношень (на матеріалі англійської термінологічної підсистеми машинобудування) / О. А. Литвинко // Філологічні трактати. – 2014. – Т.6, № 4. – С. 41 – 45.

5. Панько Т. І. Українське термінознавство : [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216с.

6. Потапчук О. Гіперо-гіпонімічні відношення в системі економічних термінів / Ольга Потапчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. – Луцьк, 2014 – Вип. 2. – С. 57 – 62.

7. Радомська Л. А. Вивчення обсягу поняття «юкстапозит» у сучасному мовознавстві / Л. А. Радомська // Методичні студіїї : зб. наук.-метод. праць / укл. Михайло Вінтонів (відпов. ред.) [та ін.]. – Вінниця : ДонНУ, 2015. – Вип. 4. – С. 249 – 260.

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

9. Сіренко Т. В. Застосування принципу гіперо-гіпонімічних рядів для поглиблення фреймової структури лексико-семантичної системи англомовної термінології індустрії моди (на прикладі субфрейму «Headwear») / Т. В. Сіренко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ ІІ. Термінознавство. 6 (ч. 2). – Луцьк, 2011. – С. 197 – 201.

10. Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін.] – 3-тє вид., зі змінами і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

11. Azarova Larysa Ye. Hyper-hyponymic relations in noun-juxtapositions of the Ukrainian terminology / Larysa Ye. Azarova, Ludmila A. Radomska // Repozytorim Annales UMCS, Sectio FF – Filologia. – Vol. XXXI. – Lublin, 2013. – С. 115 – 124.

Аннотация

Радомская Л. А. Лексико-семантические группы терминологических существительных-юкстапозитов с гиперо-гипонимическими отношениями.

В статье проанализирована специфика проявления гиперо-гипонимических отношений между компонентами существительных-юкстапозитов на фоне связей между самостоятельными однословными терминами, выяснено особенность двойной функции компонента-гиперонима в структуре юкстапозита. Выделены и охарактеризованы восемнадцать лексико-семантических групп терминологических существительных-юкстапозитов, в пределах которых выделено подгруппы, а в пределах подгрупп – родо-видовые микрогруппы. Родо-видовые микрогруппы формируют гиперонимы с согипонимами. В зависимости от количества родо-видовых микрогрупп разграничены ядерные (продуктивные, количество юкстапозитов в их составе составляет более 3% от количества терминологических существительных-юкстапозитов с гиперо-гипонимическими отношениями) и периферические (малопродуктивные, менее 3%) группы существительных-юкстапозитов.

Ключевые слова: существительное-юкстапозит, гипероним, гипоним, согипоним, гиперо-гипонимические отношения, лексико-семантическая группа, родо-видовая микрогруппа.

Summary

Radomska L. A. Lexico-semantic groups of terminological noun-juxtapositions with hyper-hyponyms relations.

The specific reveal of hyper-hyponyms relations between the components of noun-juxtapositions against the background connections between the independent one-word terms is analyzed, feature of the hyperonym double-function component is explored. Eighteen lexico-semantic groups of the terminological noun-juxtapositions within which selected sub-groups and within subgroups – generic microgroups are

marked out and described. Generic microgroups form hyperonyms with cohyponyms. Depending on the number of generic microgroups nucleated (productive, number of juxtapositions in their part is more than 3% of the number of terminological noun-juxtapositions with hyper-hyponyms relations) and peripheral (unproductive, less than 3%) groups of noun-juxtapositions are differentiated.

Keywords: noun-juxtaposition, hyperonym, hyponym, cohyponym, hyper-hyponyms relations, lexico-semantic group, generic microgroup.